

REFERENCES

1. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo umov obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennia: Zakon Ukrainy vid 25.09.2019 r. № 552-IKh. (2020). *Holos Ukrainy*. 27 kvit. (№ 74-75) [in Ukrainian].
2. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo umov obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennia: Zakon Ukrainy vid 25.09.2019 r. № 552-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-IX#Text> [in Ukrainian].
3. Valerii Stanislavskiyi, Yuliya Shutyak. Semi-Functioning Land Market in Ukraine. (2019). *Brussels Ukraine Review*, 64-67 [in English].
4. Stanislavskiyi V. P. (2019). Pravove zabezpechennia zakhystu prav silskohospodarskykh vyrobnykiv v umovakh zemelnoi reformy v Ukraini. *Teoretychni ta praktychni problemy zemelnoi reformy v Ukraini: materialy Vseukrainskoho kruhloho stolu (Kharkiv, 15 lystopada 2019 roku) – Theoretical and practical problems of land reform in Ukraine: materials of the All-Ukrainian round table*. Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].

Статівка Анатолій Миколайович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент НАПрН України

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Наукова публікація присвячена висвітленню актуальних питань ведення господарської діяльності в сільському господарстві України та дослідженню економіко-правових інструментів впливу на його ефективність. Окреслено сучасні соціально-економічні та правові проблеми, які уповільнюють формування конкурентоспроможного вітчизняного аграрного ринку. Акцентовано на необхідності модернізації організаційного механізму в аграрному секторі економіки, забезпеченні принципу справедливості серед

сільськогосподарських товаровиробників, а також транспарентності прийняття державними інституціями політично-важливих рішень.

Ключові слова: сільське господарство, аграрний ринок, агробізнес, продовольча безпека.

Stativka Anatolii

Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of Land Law and Agrarian Department of Yaroslav Mudryi National Law University

ECONOMAC AND LEGAL IMPACT FACTORS ON AGRICULTURAL PRODUCTIVITY

The scientific work is devoted to the coverage of topical issues of economic activity in agriculture of Ukraine and the study of economic and legal instruments of influence on its efficiency. There has been outlined modern socio-economic and legal problems that slow down the formation of a competitive domestic agricultural market. Emphasis is placed on the need to modernize the organizational mechanism in the agricultural sector of the economy, ensuring the principle of justice among agricultural producers, as well as transparency in the adoption of politically important decisions by state institutions.

Keywords: agriculture, agricultural market, agribusiness, food safety.

Висока родючість української землі, сприятливі природно-кліматичні умови, вдале географічне розташування нашої держави у тандемі із високою працездатністю населення й забезпеченням сільськогосподарської галузі висококваліфікованою робочою силою є безумовними факторами формування потужного аграрного потенціалу України. Зазначені умови, з позиції системного підходу, дозволяють не лише забезпечувати продовольчу безпеку на національному рівні, але й успішно асимілюватися та інтегруватися на світовий аграрний ринок.

Аграрна сфера – це специфічна галузь виробництва та життєдіяльності. В її основі – безпосереднє використання потенціалу і ресурсів живої природи з її законами й умовами. Аграрній сфері притаманні особливі аграрні відносини, які перебувають у складній взаємодії з існуючою системою соціально-економічних відносин [1, с. 197].

Сільське господарство займає питому вагу в загальному обсязі ВВП України. Наприклад, у 2019 році сільське господарство продемонструвало найбільший приріст (55,7%), а в цілому частка сільського господарства у ВВП України складає 13%, що дорівнює майже 360 млрд. грн. Окрім того, сільське господарство як невід’ємний сектор національної економіки є важливим джерелом наповнення державного бюджету України (до 10%). Сільськогосподарська продукція становить основу зовнішньоторговельної діяльності, зокрема згідно із даними Державної статистики України частка такої продукції у загальній динаміці українського експорту за 2019 р. склала 44,3%, провідну роль у якому відіграє сільськогосподарська продукція рослинного походження, передусім пшениця, ячмінь, жито, кукурудза та інші зернові й зернобобові культури, а також борошно, цукор та тютюнові вироби. Крім зазначеного, розвиток аграрного сектору сприяє зайнятості населення та створення нових робочих місць.

Разом із тим, на сучасному етапі державотворення й періоду трансформаційних політико-правових та соціально-економічних тенденцій агросфера відчуває низку невирішених питань організаційно-правового, фінансового та управлінського характеру, які не дозволяють сільському господарству триматися на високому рівні. Суттєвими факторами економічного спрямування, що впливають на знижену ефективність сільськогосподарської діяльності, при цьому, є зростання зовнішнього боргу України, підвищення рівня облікової ставки НБУ, низький рівень інвестування, зростання інфляції, падіння споживчого попиту на українському ринку тощо.

Сільськогосподарська галузь чи не найнестабільніший сектор вітчизняної економіки, оскільки реалізація основних напрямків ефективності аграрної сфери суттєво залежить від рівня державної підтримки цієї галузі, яка на тлі загального уповільнення економічного розвитку держави позбавлена стратегічної імплементації у сучасні реалії аграрного сегменту економіки. Так, якщо у 2018 році виробництво сільськогосподарської продукції зросло на 8%, то у 2019 році – лише на 1,1%.

Одним із пріоритетних напрямків стратегії реформування аграрного сектору економіки є стимулювання виробників сільськогоспо-

дарської продукції, в тому числі забезпечення їх кредитування, розвиток діючих кредитно-фінансових інструментів та впровадження нових фінансових механізмів.

Особливу увагу слід акцентувати на створенні належного рівня фінансової підтримки малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників, а також тих, які провадять свою діяльність у сільській місцевості, що дозволить підвищити їх конкурентоспроможність й знизити економічний вплив великих аграрних товаровиробників та нівелювати засади їх монополізації на внутрішньому та зовнішньому ринках. Так, у деяких західноєвропейських країнах існують кооперативні банки, які розповсюджені у сільських районах (Німеччина, Бельгія, Люксембург) [2, с. 13].

Економічні ризики в сільськогосподарській виробничій сфері детермінуються, крім того, високими цінами агропромислового ринку, низькою доступністю сільськогосподарських товаровиробників до цього ринку, недосконалістю механізму формування середньої ціни продукції сільського господарства та недоведеністю релевантних попиту ринкових цін до суб'єктів аграрного виробництва.

Слід звернути увагу й на те, що сьогодні одним із домінантних соціально-економічних ризиків, який створює небезпеку системі державної підтримки аграрних товаровиробників є орієнтація бюджетних дотацій переважно для забезпечення діяльності великих сільськогосподарських товаровиробників замість створення належного механізму сприяння виробничого господарської діяльності представників малого сільськогосподарського підприємництва, особливо тих, які сконцентровані у сільській місцевості. За умов налагодження сприятливого клімату матеріально-фінансової допомоги зазначеним суб'єктам в Україні не лише буде реалізовано виробництво конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, що дозволить зайняти провідну позицію на світовому аграрному ринку, але й такий концепт дозволить також втілитися принципу соціальної справедливості у соціумі, що не еквівалентний конституційному принципу рівності. Адже останній визначає рівні умови здійснення аграрновиробничої діяльності незалежно від виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, а справедливість як

висхідний постулат соціальної держави обумовлює концентрацію державної підтримки найменш захищеним (малим) сільськогосподарським товаровиробникам з метою отримання виготовленої ними сільськогосподарської продукції певних переваг над аналогічною за асортиментом продукції, а також формування конкурентоспроможного аграрного сектору національної економіки.

Поряд із зазначеним, важливим вектором вдосконалення концептуальних засад ведення агробізнесу в Україні визначається налагодження конструктивного діалогу та ефективної взаємодії між державними інституціями, аграрними товаровиробниками, переробними підприємствами.

На практиці, агровиробники скаржаться на навмисне заниження якості зерна при прийнятті його елеваторами, хлібоприймальними та борошномельними підприємствами. У свою чергу, вищезазначені підприємства скаржаться на те, що фермерами продукція поставляється неналежної якості, із запізненням, або не поставляється взагалі. Єдиним шляхом вирішення зазначеної проблеми є встановлення належного контролю над процесом приймання сільськогосподарської продукції переробним або трейдинговим підприємством. Контроль повинен бути як зі сторони самого постачальника даної продукції, так і зі сторони підприємства – за діями своїх працівників [3, с. 122].

В контексті даного питання є необхідним акцентувати увагу на створенні дієвого організаційно-правового механізму мінімізації проявів шахрайства як у внутрішньогосподарських, так і зовнішньогосподарських аграрних відносинах. Так, розповсюдженими є випадки розкрадання паливно-мастильних матеріалів, посівного матеріалу, мінеральних добрив та інших матеріальних активів сільськогосподарського підприємства.

Одним із найактуальніших проблем в діяльності сільськогосподарських товаровиробників є протидія шахрайству під час здійснення закупівель. Наприклад, найпоширенішими способами шахрайства з метою отримання особистої винагороди під час здійснення закупівель є: 1) завищення закупівельних цін; 2) лобіювання інтересів певного постачальника, наприклад, розробка тендерної документації під конкретного постачальника, який, очевидно, у подаль-

шому надасть тендерну пропозицію, яка буде найбільше відповідати вимогам; 3) завищення обсягів товару, який закуповується тощо [3, с. 117-118].

Подолання зазначених проблем вбачається у підвищенні організаційно-інституціональної спроможності держави, залученні у процес прийняття рішень громадськості, в тому числі здійснення громадського контролю незаангажованими суб'єктами, посилення корпоративної етики на підприємствах, а також побудова системи професійного менеджменту та маркетингу.

Незважаючи на проголошені векторні орієнтири державної аграрної політики в контексті ціноутворення, в сільськогосподарській галузі все ще існує проблема відсутності у виробників агропродукції реальної інформації про актуальні ціни на зернові, зернобобові та олійні культури. В цьому аспекті необхідна популяризація діяльності аграрних бірж в Україні, які будуть забезпечувати доведення актуальної інформації про ринкові ціни на сільськогосподарську продукцію. Реалізація такої продукції на біржових торгах сприятиме мінімізації корупційних та шахрайських ризиків, закупівлі товарів безпосередньо у виробника й унеможливить маніпулювання дистрибуторськими компаніями закупівельними цінами на таку продукцію.

Безумовно, всі існуючі економіко-правові проблеми, які впливають на ефективність сільського господарства слід вирішувати комплексно на основі чіткої та прозорої державної аграрної політики з урахуванням основних державотворчих орієнтирів України, а особливо в контексті виконання вимог СОТ. Першочерговим завданням, який стоїть на порядку денному – вдосконалення існуючої нормативно-правової бази шляхом прийняття Закону України «Про сільське господарство», який не лише задекларує основні стандарти та цінності в галузі сільського господарства, але й передбачитиме дієвий механізм запровадження найвищих стандартів реалізації сільськогосподарської діяльності на умовах сталого розвитку. Цей закон має визначити основні орієнтири державної аграрної політики, передбачити методи підвищення економічної привабливості малих сільськогосподарських товаровиробників, забезпечення доступу

до виробничих ресурсів, активізацію інвестиційної та стимулювання інноваційної діяльності, підвищення кадрового та матеріально-технічного потенціалу тощо.

Отже, комплекс економіко-правових заходів, як складова державної аграрної політики, вимагає концептуального оновлення в контексті забезпечення прозорості діяльності публічних інституцій, суттєвої модернізації існуючих економічних інструментів ведення агробізнесу в Україні, чіткості та послідовності при прийнятті рішень агроорієнтованого спрямування. Оскільки галузь сільського господарства охоплює діяльність від організації виробництва (та безпосередньо виробництва) сільськогосподарської продукції й до її реалізації кінцевому споживачеві, необхідним вважається розробка дієвого правового механізму координації відносин та співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції, постачальниками, підприємствами зберігання й переробними підприємствами, а також покупцями, дистриб'юторами й іншими суб'єктами. Соціально-економічні чинники нечіткого визначення критеріїв ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, відсутність єдиної методики розрахунку цін, несвоєчасне доведення товаровиробникам ціни, за якою реалізовуватиметься сільськогосподарська продукція, і як наслідок неотримання ними реальних грошових коштів потребують модифікації організаційного спектру, в тому числі шляхом актуалізації діяльності аграрних бірж.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи економічної теорії: підр. За заг. ред. О. О. Мамалуй. Київ: Юрінком Інтер. 2003. 478 с.
2. Трейси М. Сельское хозяйство и продовольствие в экономике развитых стран: введение в теорию, практику и политику. СПб.: Экон. шк., 1995. 431 с.
3. Антирейдерство. Захист агробізнесу. Київ: Видавничий дім «КІЙ», 2017. 176 с.

REFERENCES

1. Mamalui, O. (2003). *Osnovy ekonomichnoi teorii*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

2. Trejsi, M. (1995). Selskoe khozyajstvo i prodovolstvie v ekonomike razvityx stran: vvedenie v teoriyu, praktiku i politiku. SPb: Ekon. shk. [in Russian].

3. Aleksandrov, D., Krizhanivska, O., Siidorenko, O., Bondar, O. (2017). Antirejderstvo. Zaxist agrobiznesu. Kiïv: Vidavnichij dim «KIJ» [in Ukrainian].

Стріжкова Алла Володимирівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0002-4477-7941

РОЛЬ ЦИФРОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА У ЦИВІЛІЗОВАНОМУ ВІДКРИТТІ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Доповідь присвячена розгляду цифрового землеробства для сприяння відкриттю ринку землі. Проаналізовано сутність та переваги електронного землеробства, перспективи поживлення економічної активності та ефективності використання технологій цифрового землеробства, а також стан правового регулювання цифрового землеробства в Україні. Особливої актуальності ідея використання електронного землеробства в Україні набуває у зв'язку з планами Верховної Ради України та уряду завершити земельну реформу – відкрити ринок землі, оскільки відповідний Закон України вже прийнято, а реалізація його положень лише планується.

Ключові слова: цифровізація, цифрові трансформації, цифрове землеробство, розумне землеробство, земельна реформа, ринок землі.

Strizhkova Alla

*Ph.D, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development*

of NALS of Ukraine

ORCID: 0000-0002-4477-7941